

Toros Üniversitesi
Toros University
Sciences

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Faculty of Eco., Administrative and Social

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Dergini Sahibi/ Owner of the Journal

İİSBF Adına,
Ali Özveren

Mütevelli Heyet Başkanı / Chairman of Board of Trustess

Editör/ Editor

Prof. Dr. Süleyman Türkel

Yardımcı Editör/ Assistant Editor

Prof. Dr. Kamuran Elbeyoğlu
Doç.Dr. Abdullah Çalışkan
Doç.Dr. Mert Aktaş

Yayın Kurulu / Publishing Board

Prof. Dr. Süleyman TÜRKEL
Prof. Dr. Haluk KORKMAZYÜREK
Dr. Öğr. Üyesi Münir Yalçın ORTAKALE
Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Yavuzalp MARANGOZ
Dr. Öğr. Üyesi Murat KÖYLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Sema Bengi GÜRKAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief

Dr. Öğr. Üyesi Murat KÖYLÜ
Arş. Gör. Gökçe Manavgat

ISSN: 2147-8414

Cilt/Volume: 5

Sayı/Issue: 8
Yıl/Year: 2018

Taranan İndeksler/Indexed by
TUBİTAK-Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM)
DRJI- Directory of Research Journal Indexing
SOBİAD
Google Scholar

Toros Üniversitesi İ.İ.S.B.F Sosyal Bilimler Dergisi, yılda 2 kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Ekonomi, İşletme, Maliye, Muhasebe, Finans, Tarih, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Psikoloji ve Sosyal Psikoloji v.b. sosyal bilim dallarında yapılan araştırmaları konu alan makalelere yer verilecektir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Word dosyası halinde <http://dergipark.gov.tr/iisbf> adresine gönderilen aday makaleler, yazım kurallarına uygunluk kontrol edildikten sonra hakem sürecine yönlendirilecektir. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Bilim ve Danışma Kurulu / Science and Advisory Board

Prof. Dr.	Ahmet Burçin YERELİ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ayten Ayşen KAYA	Ege Üniversitesi
Prof. Dr.	Banu YAZGAN İNANÇ	Toros Üniversitesi
Prof. Dr.	Fatma OREL	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr.	Gonca BAYRAKTAR DURGUN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Haluk KORKMAZYÜREK	Toros Üniversitesi
Prof. Dr.	H. Nejat BASIM	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr.	Kamuran ELBEYOĞLU	Toros Üniversitesi
Prof. Dr.	Leyla ŞENTÜRK ÖZER	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet Devrin AYDIN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet TANYAŞ	Maltepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mete YILDIZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Necmiddin BAGDADIOGLU/	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	R. Fatih SAYGILI	Ege Üniversitesi

Prof. Dr.	Turhan KORKMAZ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr.	Türksel KAYA BENSĞİR	TODAİE
Prof. Dr.	Ünsal SIĞRI	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr.	Abdullah ÇALIŞKAN	Toros Üniversitesi
Doç. Dr.	Fatih ÇETİN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr.	İbrahim Sani MERT	Antalya Bilim Üniversitesi
Doç. Dr.	Köksal HAZIR	Toros Üniversitesi
Doç. Dr.	M. Kemal ÖKTEN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr.	M. Kemal ÖKTEN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Mert AKTAŞ	Toros Üniversitesi
Doç. Dr.	Mustafa BEKMEZCİ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Aslıhan YAVUZALP MARANGOZ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Ayhan DEMİRCİ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Cengiz TUNÇ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Halil İbrahim AYDIN	Batman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	İbrahim BOZ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	M. Fatih ÇINAR	Avrasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Necmettin ÇELİK	Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Özcan IŞIK	Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Saffet AKKAYA	Avrasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Sedat AYYILDIZ	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Sema Bengi GÜRKAN	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Şenay ATAM	Korkut Ata Üniversitesi

İÇİNDEKİLER:

Sayfa

**ŞİLİ'DE GİZLİCE VE KAFAMDA BİR TUHAFLIK KİTAPLARI
ÜZERİNDEN NEOLİBERALİZMİN MEKÂNA VE BELLEĞE
ETKİSİ**

6-25

Arş. Gör. Bayram Koca
Arş. Gör. Eser Ergönül

GÖÇ ÇALIŞMALARI İÇİN KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE Dr. Türken Çağlar	26-49
ADALET BAKANLIĞINA BAĞLI KURUMLARDA ÇALIŞAN PERSONELİN YAŞADIĞI TÜKENMİŞLİK, İŞ DOYUMU VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ Dr. Bülent Tansel	50-77
TÜRKİYE’DE SİVİL-ASKER İLİŞKİLERİNİN TEMEL AÇMAZLARI ve UZLAŞI İMKÂN LARI Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uluçakan	78-103
DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİĞİN İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ: LİDER ÜYE ETKİLEŞİMİ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN ARACILIK ROLÜ Doç. Dr. Abdullah Çalışkan	104-140
SOSYAL PAZARLAMA KAVRAMI VE SOSYAL PAZARLAMADA SOSYAL MEDYA KULLANIMI: SAĞLIK KAMPANYALARI UYGULAMALARI Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Yavuzalp Marangoz	141-165
Dr. Öğrencisi Özgür Uğur Arıkan YAŞAM TATMİNİ ÖLÇEĞİNİN TÜRKÇE GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİLİK ÇALIŞMASI Doç. Dr. Mustafa BEKMEZCİ	166-177
TÜKETİCİLERİN AKILLI TELEFON UYGULAMALARINI KULLANMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN KULLANIM TUTUMUNA VE NİYETİNE ETKİSİ Arş. Gör. Sena Tekeli Arş. Gör. Ayşe Şahin	178-197
ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN KAYIRMACILIĞA ETKİSİ ÖRGÜTSEL GÜVENİN ARACILIK ROLÜ Doç. Dr. Abdullah Çalışkan Dr. Öğr. Üyesi Emine Özlem Köroğlu Ayten Taşkın	198-220
TÜRK KAMU HASTANELERİ BİRLİĞİNE AİT BAZI SAĞLIK GÖSTERGELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN KANONİK KORELASYON ANALİZİ İLE İNCELENMESİ Dr. Öğr. Üyesi. Ayhan Demirci	221-235

CUMHURİYET SENATOSU DÖNEMİ KADIN SİYASETÇİLERİN TÜRK KAMU BÜROKRASİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	236-262
Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülsüm Candeğer Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Burhanettin Coşkun	
KRİPTO PARALAR VE ULUSLARARASI FİNANSAL PİYASALARDA YERİ	263-276
Dr. Öğr. Üyesi Meltem KESKİN KÖYLÜ	
MONDROS MÜTAREKESİ SONRASI VE MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE JANDARMA TEŞKİLATI	277-293
Dr. Öğr. Üyesi Murat Köylü	

Şili’de Gizlice Ve Kafamda Bir Tuhaflık Kitapları Üzerinden Neoliberalizmin Mekâna Ve Belleğe Etkisi

Bayram Koca^{*}
Eser Ergönül^{**}

Özet: Türkiye ve Şili’de gerçekleştirilen neoliberal darbeler sonrasında her iki ülkede de gerek ekonomik gerekse toplumsal alanda köklü değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler doğal olarak kentlere de yansımıştır. Neoliberal darbeye dünya kapitalist sistemine eklenmiş olan Şili ve Türkiye’de neoliberal politikaların kent mekânına etkisi gözle görülür biçimde kendini hissettirmiştir. Yaratıcı yıkım süreci, kendisine yer açmak amacıyla sürekli olarak eskiyi yıkan neoliberalizmin olmazsa olmaz bir sonucudur.

Diğer yandan bellek ise yapısı gereği eskiyi koruma ve yeniye reddetme eğilimindedir. Gündelik yaşama dair her türlü anı ise mekânı içerir ve mekânlar da kentlerden ayrı düşünülemez. Bu nedenle özne ve bellek bağlamını mekândan, dolayısıyla, kentlerden ayrı düşünmenin imkânı yoktur.

Bu çalışmada, Kafamda Bir Tuhaflık ve Şili’de Gizlice romanları üzerinden neoliberalizmin mekâna ve belleğe etkisini incelenmektedir. Böylece, Şili ve Türkiye örnekleri karşılaştırılarak neoliberal darbelerin kent mekânına olan etkilerinin gözlemlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Kent, Mekân, Bellek, Yabancılaşma.

^{*}Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, bayramkoca88@gmail.com

^{**}Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, eserkasaplar@gmail.com.

DOI:

Geliş T. / Received Date: 06.04.2018

Kabul T. / Accepted Date: 12.06.2018

The Impact Of Neoliberalism On The Memory And Space Through *Strangeness In My Mind* And *Clandestine In Chile* Books.

Abstract: After the neoliberal coup in Chile and Turkey, radical changes have taken place in both countries economically and socially. These changes naturally reflect on the cities as well. The impact of neoliberal policies began to be observed on urban space clearly in Turkey and Chile, which are integrated into the world capitalist system through neoliberal coup. The process of creative destruction is an indispensable consequence of neoliberalism that constantly destroys the old in order to make new space for itself.

On the other hand, memory inclines to preserve old fashion and reject newness. Every moment of everyday life includes urban space and urban spaces cannot be considered apart from cities. For this reason, it is impossible to think of the context of subject and memory separately from urban spaces.

*This study examines the influence of neoliberalism on urban space and memory through *Strangeness in My Mind* and *Clandestine in Chile* novels. Thus, by comparing the examples of Chile and Turkey, it is aimed to observe the effects of neoliberal impacts on urban space.*

Key Words: *Neoliberalism, City, Space, Memory, Alienation.*

1. GİRİŞ

Edebiyat, yaşanan topluma özgü olan değerlerin ve kültürel özelliklerin anlatıldığı bir alandır. Romanlar, içinden çıktığı toplumu yansıtıcı özelliklere sahip olabilir. Stendal’ın (2000: 111) dediği gibi “bir roman, bir yol boyunca gezdirilen bir aynadır”. Topluma ayna tutan romanlar, son dönemde toplumda radikal değişimler yaratan neoliberalizmi analiz etmede faydalı olabilir. Bu çalışmada da, seçilen iki roman üzerinden neoliberalizmin topluma etkisi tartışılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, kentsel mekâna geniş yer verilmiş olan *Kafamda Bir Tuhaflık* ve *Şili’de Gizlice* romanları üzerinden neoliberalizmin mekâna ve belleğe olan etkisini incelemektir. Neoliberal darbelerin toplumsal yaşamda yarattığı değişikliklere değinen çeşitli romanlardan her iki ülkede de fazlasıyla bulunmakla birlikte³, bu çalışmada bu iki romanın tercih edilmesinin sebebi, romanların taşıdıkları paralel özelliklerdir. Her iki romanın yazarının Nobel ödüllü olması, romanlarında karakter üzerinden sosyal ve ekonomik dönüşümler yansıtması ve zaman olarak olayların neoliberal darbe sonrasını kapsamı gibi özellikler bu romanların inceleme konusu olarak seçilmelerinin nedenlerindedir. İlave olarak, romanların farklı siyasi, ekonomik ve sosyal şartlara sahip iki farklı coğrafyada geçmesine rağmen neoliberal dönüşümlerin öznenin belleğinde benzer yıkımlara yol açmış olması çalışmanın bu iki roman üzerinden yapılmasının en önemli sebepleri arasındadır.

Bu bağlamda çalışmada *Kafamda Bir Tuhaflık* ve *Şili’de Gizlice* romanlarına yer verilip eserler üzerinden mekân ve bellek ilişkisi tartışılmaktadır. Bu tartışma sırasında da konu neoliberalizmin yol açtığı kente dair dönüşümler/değişimler ile sınırlandırılmaktadır. Böyle bir sınırlandırmaya gidilmesinin nedeni, romanlarda sosyal ve siyasal değişimlere de fazlasıyla yer verilmesidir. Ancak çalışmanın kapsamı gereği sosyal ve siyasal dönüşümlere sadece gerek görüldüğü takdirde başvurulmaktadır. Böylece konunun bütünlüğünün bozulmaması amaçlanmaktadır.

Bu kapsamda ilk olarak, neoliberalizmin teorik çerçevesi çizilip Türkiye ile Şili’deki uygulama süreçleri ele alınmaktadır. Devam eden bölümde ise neoliberalizm, mekân ve bellek ilişkisi tartışılmaktadır. Son bölümde ise, *Kafamda Bir Tuhaflık* ve *Şili’de Gizlice* romanları üzerinden neoliberalizmin mekân ve belleğe etkisi serimlenerek mekândaki dönüşümlerin öznenin belleğinde yol açtığı yıkım ortaya çıkarılmaktadır.

2. NEOLİBERALİZM: ŞİLİ VE TÜRKİYE’DE UYGULANIŞI

Neoliberalizm, İkinci Dünya Savaşı sonrası, başta Avrupa’da olmak üzere, uygulanmaya başlanan Keynesyen ekonomi politikaların 1970’lerde tıkanmasına karşı verilen yeni ekonomik cevaptır. 1970’lerde ithal ikameci stratejilerin karşılaştığı tıkanma, yüksek enflasyon oranları, bütçe açıkları, dış borçları geri ödeme problemleri, döviz, üretim ve yatırım darboğazları olarak kendisini göstermiştir (Topal, 2007: 34). Buna cevap olarak neoliberalizm ise, “kısa vadede ödemeler dengesini iyileştirerek ve enflasyonu düşürerek istikrar sağlamak, uzun vadede ise piyasaya daha fazla ağırlık veren ve dışa, özellikle de ihracata yönelik bir ekonomi yaratmak” amacıyla olmuştur (Pamuk, 2014: 265). Daha açık bir ifadeyle neoliberalizm, ithal ikameci ekonomi politikaları yerine ihracata dayalı ekonomi politikalarını savunmaktadır. Bu çerçevede

³ Şili’de konuyla ilgili yayımlanmış diğer romanlar için bakınız, *Uzak Yıldız* (2008), *Ruhlar Evi* (2016). Türkiye için bakınız; *Kuş Diline Öykünen* (2013), *Yüz: 1981* (2005).

neoliberalizm, sermaye birikiminin önündeki tıkanıklığı aşan, refah devleti gibi engelleri bir bir yok eden ve hem uluslararası kuruluşlar, hem de ulusal devletler aracılığıyla kendini dünyaya dayatan fikir ve pratikler bütünüdür. Neoliberalizm üzerine yaptığı çalışmalarla dikkat çeken David Harvey (2006: 153-155), neoliberalizmin dört temel özelliğinin olduğunu öne sürer. Bu temel özellikler; özelleştirme ve metalaştırma, finansallaştırma, kriz yönetimi ile manipülasyonu ve devlet eliyle yeniden dağıtımdır. Bu çerçevede neoliberalizm, insan refahını artırmanın en iyi yolunun güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim beceri ve hürriyetlerini serbest bırakmak olduğunu iddia eder. Devletin rolü bu anlamda bu pratiklere uygun bir kurumsal çerçeve yaratmak ve bu çerçevenin düzgün bir şekilde işlenmesini sağlamaktır.

Naomi Klein, *Şok Doktrini* (2007: 6-25) adlı kitabında, neoliberalizmi “felaket kapitalizmi” olarak adlandırır ve neoliberalizmin ancak bu felaketlerin yarattığı kriz ortamında “şok terapi” şeklinde uygulanabileceğini öne sürer. Klein aynı zamanda, neoliberal politikaların sadece ekonomik krizler sonucunda değil; doğal afetler (örneğin ABD’deki Katrina Kasırgası), iç savaş, etnik çatışmalar, savaşlar (Irak Savaşı gibi) ve darbeler sonrası süreçte şok bir terapi olarak uygulanmaya başlandığını da belirtir. Ona göre, ancak büyük krizler sonrası neoliberal politikalar uygulanır zira bu politikalar, normal şartlarda, toplumun geneli tarafından benimsenmez. Nitekim bu çalışmanın merkezinde olan Şili ve Türkiye’de de neoliberalizm, askeri darbelerin zemin hazırladığı şartlarda uygulanmıştır. Şili’de ABD başkanı Richard Nixon ve büyük sermaye, Latin Amerika kıtasının en kanlı askeri diktatörlüğünü başa getirmiştir. Bu askeri diktatörlük, 1973’te sol partilerin Halk Birliği (*Unidad Popular*) koalisyonun lideri Salvador Allende’yi devirmiştir. Allende’nin rejimi, bağımsız işçi mücadelesini güçlendirme ve emekçi sınıfları gözetme amacıyla olan bir rejimdi (Topal, 2009: 127). Ülkenin sermaye sınıflarına ağır darbeler vuran Allende, onların desteklediği askeri diktatörlükçe devrilir. Şili’nin neoliberal politikalar açısından önemi vardır çünkü dünyadaki “ilk neoliberal devlet oluşturma deneyi” 11 Eylül 1973 tarihinde Pinochet tarafından Şili’de gerçekleştirilmiştir (Seçilmiş, 2017: 25). Öyle ki, Şili’de neoliberal politikaları uygularken yapılan yanlışlar diğer ülkelerde yapılmamaya çalışılmıştır. Darbeyle birlikte halka hitap eden her türlü kurum yerle bir edilir. Emek piyasasında düzenleyici ve kurumsal kısıtlamalar (örneğin sendikalar) devre dışı bırakılır. Neoliberal politikaların uygulanmasında ise, “teknokratlar” devreye girer. Darbe sonrası, “Chicago’lu Çocuklar”⁴ olarak bilinen bir grup iktisatçı, Şili ekonomisinin yeniden inşasına yardım etmeye çağrılır. Bu iktisatçılar Allende zamanında yapılan devletleştirmeleri tersine çevirdiler, kamu varlıklarını özelleştirdiler, doğal kaynakları özel ve denetimsiz sömürüye açtılar ve sosyal güvenliği özelleştirdiler (Seçilmiş, 2017: 27). İthal ikamesi yerine, ihracata dayalı büyüme tercih edildi. Devlete bırakılan tek sektör, kilit öneme sahip bir kaynak olan bakırdı. Bakırdan elde edilen gelirler ise doğrudan hazineye akıyordu ve bunu devlet bütçesinin ayakta kalması açısından hayati öneme sahip olduğu görülmüştü. Şili ekonomisinde yaşanan ani canlanma kısa ömürlü oldu. Sonuç, takip eden yıllarda neoliberal politikaların daha az ideoloji güdümlü, çok daha pragmatik şekilde uygulanması oldu (Harvey, 2015; 15).

⁴ Kuruculuğunu Frank Knight’ın yaptığı, Hayek, Simons ve Friedman gibi önemli iktisatçıları da bünyesinde barındıran bir akımdır. Önde gelen mensuplarının hepsinin Chicago Üniversitesi öğretim üyesi olması nedeniyle bu isimle anılırlar. Devletin ekonomik hayata müdahale etmesinin piyasa ekonomisinin uygulama alanını daraltacağını düşündükleri için karşıdılar. Aynı zamanda bu akıma göre devletin sınırları da minimal çizilmiştir.

Neoliberalizm Türkiye’ye, Şili’ye benzer şekilde, “felaket kapitalizmi” başka bir ifadeyle askeri darbe sonrası şartlarda gelmiştir. 24 Ocak Kararları olarak geçen neoliberal politikalar, uygulanma ortamını askeri rejim altında bulmuştur. Uygulanmasında, Şili’ye benzer şekilde, “teknokrat” olan Turgut Özal öncü rol oynamıştır. Ayrıca, yine Şili’ye benzer şekilde, büyük sermaye bu politikaları desteklemiştir. Hatta Korkut Boratav (2005: 148), bu iktisadi politikaları “sermayenin bir karşı saldırı”sı şeklinde değerlendirir. Dönemin Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Başkanı Halit Narin’in darbe sonrasında; “20 yıldır işçiler güldü biz ağladık; şimdi gülme sırası bizde” şeklinde cümleleri, darbenin sermaye yanlısı olduğunu gösterir niteliktedir (Ozan, 2012: 20). Darbe sonrası uygulanan neoliberal politikaların yükünü çeken ise, işgücü kesimi olur. Sendikaların devre dışı bırakıldığı ya da zayıflatıldığı şartlarda, ücretler düşürülür ya da uzun bir süre yükseltilmez. Ayrıca, neoliberalizm işsizliği arttırmakta ve yoksul kesimleri çoğaltmaktadır zira neoliberalizmin temel özelliklerinden biri finansallaşma temelli olması ve sanayisizleştirme uygulamalarını savunmasıdır. Sanayisizleştirme uygulamaları da kentlerde işsizliği arttırmaktadır⁵. İşgücü piyasalarının neoliberal politikalarına itiraz etmemesi için askeri yönetimi, işgücü piyasasını baskı altında tutmuştur. Piyasa ekonomisi, aynı zamanda, “şimdiki” zamanı kıymete bindirir (Göle, 2011: 7). Siyasetteki zaman kavramı da piyasa ekonomisine paralellik göstererek değişime uğramıştır. 1970’lerdeki devrimci, gelecekteki bir zamana sığırma yapmak isteyen siyaset yerini güncel sorunların siyasallaşmasına bırakmıştır. Özetle dünya genelinde Türkiye’nin de dâhil olduğu liberalleşme ve küreselleşme süreçleri yaşanırken, devrimci mücadeleler görece sönümlenir.

Neoliberalizm, Karl Polanyi’nin öne sürdüğü *Büyük Dönüşümü*⁶ (2010) beraberinde getirir. Bu dönüşüm, sadece ekonomiyle sınırlı kalmaz⁷. Bu büyük dönüşüm, *çifte hareketi* doğurur. Polanyi (2010: 194), çifte hareketten birincisine “laissez-faire” der ve bunun kendi kurallarına göre işleyen bir piyasanın kurulmasını amaçladığını ileri sürer. İkincisini ise, “sosyal koruma” şeklinde adlandırır ve bunun insan ve doğanın, aynı zamanda da üretim düzenin korunmasını amaçladığını savlar. “Sosyal koruma”, piyasanın yıkıcı etkilerinden doğrudan zarar gören kimi gruplardan oluşur. Dolayısıyla neoliberal politikalarla ortaya çıkan “laissez-faire”, piyasanın yarattığı tahribattan dolayı otomatik olarak karşıtı olan “sosyal koruma”yı doğurur. “Laissez-faire”nin genel olarak sermaye grubundan, “sosyal koruma”nın ise işgücü çevresinden oluştuğunu belirtebiliriz. Bununla birlikte devlet, Türkiye ve Şili örneğinde askeri rejimler, “sosyal koruma” gruplarını baskı altında tutarlar ve “laissez faire”yi hegemonik hale getirmek için çalışırlar. Bundandır ki, Polanyi (2010: 36), kendi dengesini sağlayan piyasa fikrinin ütopya olduğunu söyler ve serbest piyasanın ancak devlet tarafından

⁵ Sanayisizleştirme süreci ve bunun kentlerdeki etkisi için bkz: (Ersoy, 2001).

⁶ Polanyi, *Büyük Dönüşüm* adlı kitabını 1944 yılında yayınlamıştır. Tarihsel olarak, neoliberalizm 1970’lerde gündeme gelmiş olmakla birlikte, Polanyi’nin erken tarihte yaptığı analizleri, neoliberalizmi tartışmak açısından oldukça aydınlatıcıdır. Nitekim bu kitap, 1980 sonrası süreçte de gündeme gelmiş, birçok analizci tarafından neoliberalizmi tahlil etmek için kullanılmıştır.

⁷ Zira Wendy Brown’un (2006: 694) iddia ettiği gibi neoliberalizm, sadece ekonomik alanı sınırlamaz; siyasal ve sosyal alanlar da market ilişkileri ve market mantığı ile yönetilir. Bu büyük dönüşüm sonrası oluşan şartları Rıfat Bali (2002: 18), Türkiye’nin 1980 öncesi ve sonrası kıyaslandığında gece ile gündüz kadar büyük bir fark olduğu şeklinde değerlendirir. Bali’nin tespit ettiği bu farkı, genel olarak, neoliberal politikaların uygulandığı ülkelere genelleyebiliriz. Nitekim bu çalışmada ele alınan iki roman da bunu belirtmektedir.

uygulanabildiğini ileri sürer. Devletin uyguladığı neoliberalizm, devletin baskı araçlarıyla alternatifini sindirir ve kendisini hegemonik hale getirmeye çalışır. Bu durum, neoliberalizmin ütopyasının tüm diğer ütopyaları karartmaktan ibaret olduğunu; onlara yaşam hakkı tanımadığı ölçüde kendi ütopyasını gerçekleştirme yolunda ilerlediği şeklinde belirtilebilir (Kozanoğlu vd.,2015: 7). Bu çerçevede neoliberalizm, başta Margaret Thatcher'in sıklıkla belirttiği gibi, "başka alternatifinin olmadığını" ileri sürer ve kadercı bir perspektifle hegemonik olmaya çalışır.

Neoliberalizmle birlikte belirtilmesi gereken son önemli nokta ise, onun "yaratıcı yıkım"ı beraberinde getirmesidir. Harvey (2015: 11-15) neoliberalizmin kapitalizmin krizlerini önlemek için değil, bilakis krizleri tetiklemek ve yönetmekten beslendiğini iddia eder. Başka bir ifadeyle neoliberalizm, kapitalizmin krizlerini kendi lehine çevirebilmekte, sermaye dağılımını "yaratıcı bir yıkım" aracılığıyla yeniden düzenleyebilmektedir. Neoliberalizmin yıkması gerekenler sadece önceki kurumsal çerçeveler ve iktidarlar değil; iş bölümleri, sosyal ilişkiler, yaşam biçimleri, düşünce şekilleri, kültür ve en derin alışkanlıklardır da aynı zamanda. Bu iş kollarının yanı sıra, yukarıda belirtildiği gibi, iç savaşlar, deprem, kasırga gibi doğal afetler sonrası oluşan yıkımları da yeniden yaratmak için kullanmaktadır. Neoliberalizmin bu yaratıcı yıkım özelliği, belleği de silme niyetindedir. Bellek, neoliberal politikaların "şok terapiler" sonucu uygulandığı toplumlarda, gerek bireysel gerekse kolektif belleği absorbe etmektedir⁸.

3. NEOLİBERALİZM NASIL UNUTTURUR, ÖZNE NASIL HATIRLAR?⁹

Bellek, öznenin zihinsel kapasitesi ya da geçmişin tarihsel temsili olmasının ötesinde, sosyal ve siyasal ağların dönüştürdüğü, dönüştürürken de bir yandan kurguladığı söylemsel ve simgesel bir alana referans vermektedir (Parmaksız, 2012: 7). Öznenin gündelik yaşama ilişkin her türlü pratik ve deneyimi de mekânı içermektedir. Gündelik yaşamın içinde geçtiği fiziksel çevre yalnızca içinde yaşamak için bulunan mekânlar değil, aynı zamanda kişisel ve kolektif belleklerin bağlamını oluşturur. Mekân, hem kolektif hem de kişisel belleğin kurgulanmasında mekân görevi görmektedir (Connerton, 1999: 6).

İnsan beyni bireyin hatırlarının ve hafızasının yer aldığı "doğal" bellek mekânı olarak düşünülürse, toplulukların ortak geçmişlerinin yer aldığı mekânlar da "yapay" bellek mekânları olarak kurgulanabilir. Pierre Nora (2006: 23), *Hafıza Mekânları* adlı çalışmasında, hafıza mekânlarının varlık sebebi için; "...zamanı durdurmak, unutma işini engellemek, nesnelerin durumunu tespit etmek, ölümü ölümsüzleştirmek, somut olmayı göstergelerin en azı içinde anlamın en çoğunu kapsayacak şekilde somutlaştırmak ve geçmişi şekillendirmek" tanımlanmasını kullanmaktadır. Hafıza mekânları topluluğun ya da öznenin geçmişiyle ilgili olabilecek veya söz konusu geçmişi içinde barındıran simgelerle ve anlam örüntüleriyle yüklü neredeyse her şeyi kapsamaktadır. Bu simgeler ve hafıza mekânları sayesinde özne içinde yaşadığı

⁸ Joseph Schumpeter, yaratıcı yıkım kavramını, Harvey'den farklı olarak ele alır. Ona göre, ekonomik alandaki yenilikler, eskiyi piyasadan silmekte ve bu şekilde ekonomik hayat, statiklikten kurtulmaktadır (Dolanay, 2009; 171). Yenilikler için ise, girişimci kilit roldedir zira yeni ürünlerin ve yeni üretim süreçlerinin oluşturulmasında öncü rol oynar. Schumpeter ekonomide, eskilerin yerini yenilerin almasını "yaratıcı yıkım" olarak adlandırır. Ancak, bu çalışmada yaratıcı yıkım kavramı, yukarıda açıklanan ve çerçevesini Harvey'in çizdiği şekilde ele alınmıştır.

⁹ Bu başlık oluşturulurken, Poul Connerton'un *Modernite Nasıl Unutturur* (2010) ve *Toplumlar Nasıl Anımsar* (1999) isimli çalışmalarından esinlenilmiştir.

topluluğun bir üyesi olarak hisseder. Bu mekânlarda bulunan öznel tek tek kendilerine ait olmayan artık var olmayan bir geçmişin ve yeniden yazılan bir tarihin içinde birbirleriyle ve ait oldukları toplulukla buluşurlar (Nora, 2006: 43).

İktidar sahipleri tarafından hafıza ve unutma olguları kullanılarak yapılan manipülasyon sonucu olarak öznelde yaralı hafızalar oluşabilmektedir (Ricoeur, 2012: 100). Bu durum da özellikle geçmişini yeniden inşa ederek bugünü ve geleceği şekillendirmek isteyen yönetimler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Darbe rejimleri unutturma ve belleksizleştirme süreci için gereken tüm koşulları üretmeye uygundur (Vural, 2017: 279). Yeniden inşa edilmeye çalışılan bir nesil ile darbe rejimlerinin yönetimlere sağladığı sonsuz esneklik belleğin kurgulanması sürecinde önemli etmenlerdir.

Mannheim, “Kuşaklar Sorunu” başlıklı yazısında bir kuşağın ortaya çıkabilmesi için gerekli koşulların; tarihsel bir olay ya da olaylar dizisinin etkisi, bu olaylara dair geliştirilen bir farkındalık, ortak bir tarihsel duyarlılık ve bu kuşağı temsil edecek kadar kolektif bir varlık olduğunu söyler (Vural, 2017: 279). Hatırlama ve unutma eylemleri de bu çerçevede kuşaklar ile birlikte var olur.

Bellek bir “geçmiş”in varlığından haberdar olmak anlamına gelirken, aynı zamanda “şimdi”nin bilincini de yaratır. Neoliberal bellek ise, sadece “şimdi”de sıkıştırılmış bir bellektir, fırsatları değerlendirmek ve hiçbir fırsatı kaçırmamak için hazır ve nazır halde beklemektedir (Çığ ve Çığ, 2017: 229). Neoliberalleşmeyle birlikte bellek metalaşırken diğer yandan kamusal ve özel alandaki sınırlar giderek muğlaklaşır ve otoriterliğin içkin hale geldiği hegemonik bir söylem oluşur. Neoliberal bellek, unutkanlık içinde yaşayan ancak unuttuğu ve bastırdığı yaşantıların, anıların ağırlığını bilinçaltında sürekli yaşayan bir bellektir.

Diğer yandan neoliberalleşme süreciyle birlikte kentli kimlikleri de değişmeye başlamıştır Şili’de ve Türkiye’de. Kentli kimliğinin ne olduğunu gösteren ekonomik ilişkiler ağının kentlin kültürel ve sosyal dokusunun önüne geçtiği noktadan itibaren artık geri dönülemez biçimde yeni bir kent görünümü ortaya çıkmıştır (Önkal, 2017: 225). Kültürel sürekliliği, tarihsel mirası ve belleği zedelene kentlerin ruhunun taşıyıcısı durumdaki kentli bireyin kimliğinin butikleştirilmesi bir yanı sıra liberal uzlaşmacı söylemin ekonomik amaçları doğrultusunda olumlu bir etki gibi gözükse de, diğer yandan öznelere kent-bellek ilişkisindeki aidiyetini olumsuz yönde etkilemektedir.

Öznel geçmişlerini kurdukları çerçevenin içindekini hatırlar, dışında kalanları ise unuturlar. Bellek bu unutma ve hatırlama sürecinin sürekli şekillendiği, değiştiği bir olguyken, mekân ise bu ilişkiler çerçevesinin başlıca unsurudur. Anıların yaşanılan mekâna bağlı olmasından yola çıkılarak mimarının geçmişteki toplumsal değerler doğrultusunda geliştiği, belleğin de fiziksel yapı üzerinde olduğu öne sürülebilir (Özmen ve Çetin, 2017:103). Mekân toplumsal bellekte imgeleri oluşturur ve yaratıldığı toplumdaki her öznenin izler taşır. Belirli bir mekân üzerinden imgeler yoluyla hatırlanan, geçmişin somut ya da soyut (koku ya da ses gibi) izleri olan yapı çevreler, toplumsal alışkanlıkları yansıtma nedeniyle, başta anı değeri olmak üzere tarihsel, estetik ve belgesel değerler taşır.

Önceden de belirtildiği üzere, özne ancak toplumsal ve fiziki çevresine anlam atfedebildiği, daha spesifik bir şekilde onu hatırlayabildiği sürece onları benimseyebilir. Bu anlam bireysel ya da kolektif nitelik taşıyabilir; diğer bir deyişle insan hayatındaki

belirli deneyimlere veya yerel tarihteki olaylara gönderme yapabilir (Mai, 2013: 107). Bu anlamda kentin fiziki yapısı, öznenin toplumsallaşma ve hatırlama sürecinde önemli bir rol oynar.

Öznenin belleğinin toplum ve mekâna uyum sağlaması sayesinde, öznde çevreye aşına olma ve emniyet duyguları gelişir. Bunun tam tersi durumlarda ise, yani öznenin hatırladığı çevrenin/mekânın değişmesi, öznde büyük bir yıkıma yol açtığı gibi aynı zamanda öznenin toplumsal yaşama ayak uydurabilmesinin de önü tıkanmış olur. Bu nedenle, mekân üzerinde gerçekleştirilen değişikliklerin öznenin belleğinde ve dolayısıyla öznde büyük yıkımlara yol açtığı söylenebilir. Nitekim bu çalışmada, *Kafamda Bir Tuhaflık* ve *Şili'de Gizlice* romanları üzerinden, mekân üzerindeki değişikliğin özneye etkisi incelenmektedir.

4. KAFAMDA BİR TUHAFLIK VE ŞİLİ'DE GİZLİCE KİTAPLARINDA NEOLİBERALİZMİN MEKÂNA VE BELLEĞE ETKİSİ

Yeni tarihselcilik yaklaşımına göre, edebi metinler yazıldığı tarihsel dönemden kopararak zaman ve mekândan bağımsız bir çerçevede incelenemez. Metinde yaratıldığı tarihi ve kültürel koşullar önem arz etmektedir (Çavuş, 2002: 122). Bu yaklaşım esas olarak edebi eserlerin yazdıkları dönem itibarıyla kültürel, tarihsel, ideolojik, sosyo-politik, ekonomik ve ahlaksal etkileşimlerini gözler önüne serme esasına dayanmaktadır. Metni bağlamdan kopararak inceleyen yaklaşımların aksine yeni tarihselcilik, metnin anlamını üretildiği toplumun dinamiklerine bakarak çözmeye çalışır (Liu, 1989: 754). Bu çalışmada, *Şili'de Gizlice* ve *Kafamda Bir Tuhaflık* kitapları kentsel mekânın değişimi bağlamı esas alınarak yeni tarihselci bir yaklaşımla incelenmektedir.

*Şili'de Gizlice*¹⁰ kitabı 1986 yılında Gabriel Garcia Marquez tarafından yazılmıştır. Şilili sinema yönetmeni olan Littin, Pinochet yönetimi sırasında ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. Littin'in adı 1983 yılında Şili hükümetinin yayınladığı ülkeye dönmeleri kesinlikle yasaklanmış beş bin sürgünün adının bulunduğu listede yer alıyordu. Littin, General Augusto Pinochet'nin yönetime gelişinden bu yana geçen 12 yılın sonunda Şili'nin gittikçe değişen çevresini gösteren bir belgesel çekmek amacıyla 1985 yılının başında ülkeye kaçak olarak girmiştir. Şili'ye sahte bir pasaportla giren Littin yaklaşık 6 haftasını Şili'de geçirerek Avrupa'dan gelen üç film ekibiyle birlikte iki saatlik bir sinema filmi çekmiştir. 1986 yılı başlarında Marquez ile Littin görüşerek bu deneyimi kitaplaştırmaya karar vermişlerdir. Bu amaç doğrultusunda bir hafta süren ve yaklaşık 18 saat süren röportaj tamamlanarak Marquez'in kaleminden birincil tekil kişi kullanılarak romanlaştırılmıştır. Kitabın önsözünde belirtildiği üzere, bu serüvenin amacı askeri rejimin barındırdığı tehlikelerle dalga geçen bir film çekmek iken, belgesel gerçekte bu başlangıç amacından çok daha yürek burkan ve dokunaklı bir biçimde sonuçlanmıştır. Littin, Şili'den ayrıldığında yanında yalnızca kaydettiği filmler değil, aynı zamanda Şili'nin değişen mekânıyla birlikte belleğin dönüşümünün kişisel yıkıntılarını da götürmüştür.

*Kafamda Bir Tuhaflık*¹¹ romanı ise, boza satıcısı Mevlut'un hikâyesini anlatır. 1969 yılında İstanbul'a göçen Mevlut'un 2012'ye kadarki serüvenine odaklanır. Bu süreçte

¹⁰ (Marquez, 2015). Bundan sonraki kısımda, bu kitaba verilen atıflarda sadece sayfa numaraları verilecektir.

¹¹ (Pamuk, 2015). Bundan sonraki kısımda, bu kitaba verilen atıflarda sadece sayfa numaraları verilecektir.

Mevlüt sokaklarda yoğurtçuluk, bozacılık, nohut-pilavcılık gibi birçok işte çalışır. Romanın ikinci başrolünün İstanbul olduğunu söyleyebiliriz zira İstanbul’un 1950’lerden 2000’lere kadar dönüşümü anlatılmaktadır. Bu süreçte Pamuk başta göç, gecekondulaşma, sağ-sol çatışması, 12 Eylül Askeri Darbesi, kapitalistleşme kısaca; siyasi, sosyal ve ekonomik dönüşümleri detaylı bir şekilde romanında tasvir etmiştir. Bu yönüyle bu kitap, “belgesel” roman niteliği taşımaktadır (Gürsoy, 04.02.2015).

Kafamda Bir Tuhaflık, neoliberal politikalar sonucu mekânda yaşanan değişimlerin - özellikle kentleşme sonucu- bellekteki etkisini serimlemek için geniş örnekler vermektedir. Benzer şekilde *Şili’de Gizlice* romanı da olayların geçtiği mekânlar, bu mekânlardaki değişimler ve bu değişimlerin öznenin belleğinde nasıl şekillendiğine dair zengin veriler içermektedir. Bu iki romana dair inceleme yapılırken mekân, özne ve bellek ilişkisi çerçevesinde sunulan veriler inceleme konusu olmaktadır. Belgesel roman şeklinde niteleyebileceğimiz bu iki çalışmada, farklı nitelikte iki karakter vardır. Littin, darbenin devirdiği Allende yanlısı solcu bir yönetmendir ki bundan dolayı darbe sırasında ülkeden kaçmak zorunda kalmış ve ülkeye dönmesi yasaklanmıştır. Mevlüt ise, kendi sınıfsal konumunu bilmeyen bir karakterdir; bir yandan solcu, Alevi ve Kürt kimliğine sahip arkadaşı Ferhat’la sloganlar yazarken diğer yandan da amcasının oğulları Korkut ve Süleyman’la ülkücü sloganlar yazabilmektedir. Bu çerçevede Mevlüt’u Ömer Türkeş’in tabiriyle “lumpen proleter” şeklinde adlandırabilmek mümkündür (Türkeş, 04.01.2015). Ayrıca Littin, 12 yıl boyunca sürgünde yaşayıp ülkesine kaçak bir şekilde girip ülkedeki değişimi gözlemlerken, Mevlüt ülkesinde yaşamaya devam ederek değişimi gözlemlemektedir. Romanlar, farklı kültürel, sosyolojik, siyasi ve ekonomik özelliklere sahip coğrafyalarda geçmektedir. Ancak farklı özelliklere sahip bu iki belgesel romanı birleştiren; neoliberalizm sonrası mekânda yaşanan dönüşümün bellekteki etkisidir. Bu çalışmada esas olarak bu noktaya odaklanılmaktadır. Bu çerçevede bu iki roman; görkemli simgeler için yıkım, yoksulluğun mekânda görünürleşmesi, yabancılaşma, yeni nesil ve baskı başlıkları üzerinden tartışılmaktadır.

4.1. Görkemli Simgeler için Yıkım

Neoliberalizm, yenisini yapmak için eskiyi yıkmak zorundadır ve yıkar da. Her iki romanda da, yıkımlara ve sonrasında yapılan görkemli yapılara dikkat çekilmektedir. Pamuk, eski binaların yıkılışını şu şekilde anlatır: “Şehrin büyük bir kısmını oluşturan, bahçeler içindeki üç katlı evlerin çoğu yıkılmış, yerlerine üst katlarında yaşayanların sokaktan geçen bir satıcının sesini işitmeyeceği yüksek apartmanlar dikilmişti” (28). Böylece şehrin silueti de değişiyor; iki-üç katlı evlerin yerine yüksek apartmanlar alıyordu. Bu yıkımlar yeni zenginlere de imkân veriyordu. Arsa spekülasyonu üzerinden kısa sürede zengin olan kesimler doğmuştur. Pamuk, İstanbul’a ikinci köprü yapılmadan önce, inşaat sektörüyle uğraşan Vurallar’ın arsaları aldığı şu şekilde anlatır: “Vurallar Kültepe ve Duttepe’deki bütün arsaları aldıktan sonra şimdi de köprünün çevre yolunda arsalar alıyorlar da ondan... Daha çevreyolları için istimlaklar bile başlamadı. Ama Vurallar’ın Ümraniye’nin arkalarındaki, Saray ve Çakmak mahallelerindeki arsaları şimdiden ona katlandı” (252). Ayrıca bu tür yıkımlar öznenin geçmişle/eskiyle olan anılarını da yıkmaktadır. Marquez’in anlatısında, Şili kentlerinde de tam olarak bu

Bu çalışmada *Kafamda Bir Tuhaflık* adlı kitabı, neoliberalizm çerçevesinde mekândaki değişimi ve bu değişimin özne üzerindeki etkisi üzerinden irdelenmektedir. *Kafamda Bir Tuhaflık* adlı kitabın farklı açılarından incelemesi için bkz: (Sarıkaya, 2016), (Yaprak, Kıymaz ve Sermisakçı, 2015), (Güngör, 2015).

yapılmıştır. Eskiye ait, anılarla birlikte simgeleşmiş her ne varsa yok edilmeye çalışılmıştır: “...Pinochet, yönetimi devraldığına yeni kuşağın belleğinde demokratik sistemden en küçük bir iz kalmayana dek işbaşında kalacağını duyurmuştu” (80).

Benzer şekilde Allende'nin ülkeyi yönettiği Moneda Sarayı'nda da Allende'nin izlerinin silinmesi amacıyla köklü değişiklikler yapılmıştır. Yetkililerden izin alarak çekim ekibiyle birlikte Moneda Sarayı'nda çekime giden Littin'in gözlemlerine kitapta şu şekilde yer verilmektedir:

Moneda Sarayı'nı son gördüğümde darbenin ertesinde küller içinde yanık bir bina iskeleti halindeydi. Onarıldıktan ve yeniden kullanıma açıldıktan sonra saray şimdi bir Fransız bahçesinden farksızdı. (...) Moneda Sarayı'nda çekime gittik. Saray, özgün tasarımlarla gerçekten bütünüyle bağlı kalarak yeniden onarılmıştı. Girişlerden kimisi kapatılmış, kimi kapılar yeni yapılmıştı. Koridorlar, giriş ve çıkış kapıları öyle büyük bir değişikliğe uğramıştı ki, eski sarayı iyi bilen birinin yeni sarayda yolunu bulması olanaksızdı. Sarayı baştan aşağı dolaştıktan sonra edindiğim izlenim, yapılan her değişikliğin yalnızca ve yalnızca öldürülen başkanın anısını saraydan silmek amacıyla yapılmış olduğuydu (31 ve 130).

Sarayda yapılan bu değişikliklerle eskinin; Allende'nin izleri silinmek istemiştir. Marquez'in anlattığı değişiklikler düşünülürse; adeta saray yeni yönetim için yeniden inşa edilmişti. “Yaratıcı yıkımla” ilgili belirtilmesi gereken önemli bir diğer nokta ise, bu yıkımların “temizlik” için yapıldığının iddia edilmesidir. Bu durumu Pamuk ise romanında şu şekilde anlatmaktadır:

Yıkımlar, herkese hoş gözüken temizlik, modernlik sözleriyle ilan edildi. Sahipsiz evlere yerleşen haydutlar, Kürtler, Çingenerler, hırsızlar temizlenecek, esrar ve uyuşturucu yuvaları, kaçakçı depoları, randevuevleri, bekâr odaları, kanunsuz işlere yataklık eden viraneler yıkılacak, yerine Tepebaşı'ndan Taksim'e beş dakikada gideceğin altı şeritli bir yol yapılacaktı (259).

Bu yıkımlarla şehrin “ötekileri”; Kürtler, Çingenerler, hırsızlar... şehirden uzaklaştırılıyor ve yapılan bu “temiz”likle şehrin soylulaştırılması (gentrification) da gerçekleştirilmiş oluyordu. Böylece mekân, şehrin sahibi olarak gösterilen “varlıklı” kesimlere uygun hale getiriliyordu.

Neoliberalizmin anahtar kelimelerinden biri de küreselleşmedir. Küreselleşme, neoliberalizmin “ihracata dayalı” politikasına uygun olarak, diğer ülkelerle sık ilişkiler kurmayı teşvik eder. Küreselleşme diye adlandırılan çok yönlü iktidar ilişkileri büyük kentlerde düğümlenmekte, kendini yeniden üretmekte ve derinleşip yayılmaktadır. Bu durumun kentteki en bariz göstergeleri de kent dokusunu yararak yükselen gökdelenler ve görkemli meydanlardır. Şili'de de buna benzer dönüşümler yaşanmıştır. “...Kentın görkemli simgeleri gözlerimin önünden geçiyordu. Union Kulübü, karanlık pencereleriyle üniversite, Ulusal Kitaplık'ın etkileyici ulu binası, Paris adlı çok katlı mağaza...” (31-32). Dolayısıyla mekân, neoliberalizmin getirdiği değişikliklerle birlikte, diğer mekânlara/shehirler benzemekte; özgünlüğünü yitirmektedir. Bu çerçevede, birbirinin benzeri gökdelenler, çok katlı binalar... şehirleri aynılaştırmaktadır. Bu da, neoliberalizmle yaşanan dönüşümün diğer bir sonucudur.

Kentlerin silüetini tanımlayan anıtsal mimari, daima hâkim iktidar biçimleriyle iç içe şekillenmektedir. Yirminci yüzyılın Sovyet kent mimarisine damgasını vuran devasa meydanlar ya da kuzey Amerika şehirlerinin ufkunda beliren gökdelenler, bu durumun

en canlı örnekleri arasındadır (Öncü ve Weyland, 2013: 9): “Sürgünde bulunduğumuz sırada duyduklarımızın aksine Santiago, mükemmel bir biçimde ışıklandırılmış görkemli anıtları, tertemiz ve düzenli sokaklarıyla ısl ısl bir kentti...” (31).

Mevlut karakteri de, İstanbul’a geldiği ilk dönemle neoliberalizm politikalarının uygulanması sonrasındaki dönemi kıyaslar ve görkemli anıtlara, yüksek binalara dikkat çeker:

Mevlut İstanbul’a ilk geldiğinde “şehir dışı” denen sur dışındaki bütün bu mahalleler şimdi otuz üç yıl sonra artık birbirine benziyordu: Birbirlerine çok yakın yapılmış, kocaman pencere, sekiz on katlı kötü yüksek apartmanlar, eğri büğrü sokaklar, inşaat yerleri, şehirdekinden de büyük kocaman reklam levhaları, televizyon seyreden erkeklerle dolu kahvehaneler, şehrin her köşesini birbirine benzeten ve köpeklerin erişemediği, tren vagonu misali demirden çöp arabaları, demir parmaklıklı üst geçitler, ağaçsız meydanlar ve mezarlıklar ve her mahallede aynı olan ve kimsenin boza almadığı ana caddeler. Her mahallede meydana bakan bir Atatürk heykeli, bir cami, ana caddede her zaman bir Akbank, İş Bankası, bir iki hazır elbiseci, bir Arçelik bayii, bir kuruyemişçi, bir Migros, bir mobilyacı, bir pastane, bir eczane, bir gazeteci, bir lokanta ve bir de içinde kuyumcular, camcı, kırtasiyeci, çorapçı, sutyenci, döviz bayii, fotokopici vs. olan bir pasaj olurdu (414-415).

Pamuk da, Marquez gibi, şehrin aynışmasına dikkat çekmiştir. Yukardaki alıntıda, birbirinin aynısı caddelerden, her mahallede olmazsa olmaz, mağazalardan, heykellerden bahsetmiştir. Bu şekilde, mekânlar kendine özgünlüğünü yitirmekte ve birbirinin benzerlerine dönüşmektedir. Ayrıca Pamuk, şehirlerin canlıların aleyhine olduğunu da iddia eder. Daha açık ifadeyle, yukarıda alıntıda belirttiği üzere, ağaçsız meydanlardan, köpeklerin erişemediği çöp arabalarından ve insanları yabancılaştıran evlerden, sokaklardan bahsetmektedir. Bu bağlamda, neoliberalizmle birlikte oluşan yeni mekân, canlılara uygun ortam sağlamamıştır.

Şili’de gerçekleşen ekonomik dönüşüm Littin’in ülkeye ilk giriş yaptığı sıradaki şu gözlemiyle de desteklenmektedir: “...Nereye baksam reklamlarla dolu, tertemiz, ışıklandırılmış bir havaalanı, içleri ithal mallarla dolu kocaman mağazalar görüyordum. Havaalanı binası önündeki taksiler alışıldık hurdalara benzemiyordu, bu otomobillerin hepsi de son model Japon yapımıydı...” (29).

İşıklandırmalara ve görkemli yapıların yanı sıra Pamuk, reklamlara özellikle vurgu yapar, bilhassa yoğurt reklamlarına. Pamuk’un kahramanı Mevlut, bir dönem geçimini yoğurt satarak kazanmakta ancak büyük yoğurt firmaların televizyonlarda reklam vermesiyle kendi işinin sona erdiğini belirtmektedir: “Hayat yoğurdunun reklamı başlayınca sinirleniyor, yanında oturan Rayiha’ya ‘Sokaktaki satıcıları ilaçlı yoğurtlarıyla bu alçaklar bitirdi,’ diyordu” (257).

Hem Marquez hem de Pamuk, ara ara neoliberalizm öncesiyle sonrasını kıyaslamaktadırlar. Bu kıyaslamada dikkat çeken unsurlardan biri, her ikisi de, sade ve mütevazı yaşamın yerini, neoliberalizmle birlikte gösterişin şatafatın aldığını ileri sürmesidir. Adeta, insanlar “vitrinde yaşamaya” başlamışlardır (Gürbilek, 2001)¹². Marquez, insanların “vitrinde yaşamaya” başlamasını şu şekilde belirtir:

¹² *Vitrinde Yaşamak*, Nurdan Gürbilek’in 1992 yılında yayınladığı kitabının adıdır. Bu kitapta, 1980 sonrası yaşanan dönüşümle birlikte toplumun “vitrinde yaşamaya” başladığını, vitrinin arkasındaki

Allende rejiminin sonuna kadar Şili yalnızca alçakgönüllü bir ülke olmakla kalmıyordu, aynı zamanda tutucu burjuvazi bile sadeliği ulusal bir erdem olarak görüyordu. İşbaşına gelen askeri cunta, ülkenin varlık içinde yüzdüğünü etkileyici bir biçimde göstermek isteyince Allende'nin kamulaştırdığı her şeyi hemen yeniden özelleştirdi, değerli ne varsa özel girişimcilere ve çokuluslu şirketlere sattı (62).

Bu alıntıdan da anlaşıldığı üzere, Allende döneminde zenginler bile sade bir yaşamı tercih ediyorlardır. Rıfat Bali, *Tarz-ı Hayattan Life Style'a* (2002: 28) adlı çalışmasında, 1980 öncesini "tarz-ı hayat" şeklinde adlandırırken, neoliberalizmle birlikte "life style"a geçildiğini belirtir ve neoliberalizm öncesi, zenginliğin gizli yaşandığını belirtir. Hatta Sakıp Sabancı'dan alıntı yapar ve onun zenginlikten utanılması gerektiğini belirttiğini aktarır. Pamuk bu konuyla ilgili şunları söyler: "Sokaklardaki boz ve solgun kıyafetli sessiz ve ezik insanlar gitmiş, yerlerine gürültücü, hareketli ve iddialı kalabalıklar gelmişti" (28-29).

4.2. Yabancılaşma

Öznenin belleği anıları zaman ve mekân çerçevesi içerisinde muhafaza etmektedir. Öznenin inisiyatifi dışında dışarıdan yapılan bir müdahale ile belleğin dayandığı zaman veya mekân uzamlarından birinin değişmesi bellekte yıkıma neden olmaktadır. Böylesine bir yıkım da uzun vadede öznedeki toplumdaki uzaklaşma, içine kapanma, yabancılaşma, aidiyetsizlik ve yeniyi reddetme etkileri doğurmaktadır. Littin örneğinde olduğu gibi yıllar sonra ülkesine dönen yönetmen geçmişin anılarıyla "şimdi"yi birleştirmekte sıkıntı yaşamaktadır: "...Aşağıya, ıssız kente baktım. Santiago'yu hiç böylesine yalnız. Böylesine hüznü görmemişim daha önce. Anayurdumdaymışım hissi yoktu içimde, aksine, köşeye sıkıştırılmış kurbanlar gibi hissediyordum kendimi..." (37).

Santiago aslında eskiden olduğundan daha kalabalık ve ışıktır. Ancak öznenin kurguladığı kent imgesiyle uyumadığı için, özne kenti daha soğuk görmektedir. Bu konu aslında kentlerin görünüşleri, daha doğrusu nasıl görüldükleri ile ilgilidir. Kentlerin görünüşünün önemi ve kentsel görünüşler hatırlanması ve zevk alınması gereken görüntülerdir (Lynch, 2016: vii). Kentler ve onların anlamları öznenin belleğinde var olabildikleri kadarıyla vardır. Bu nedenle de, kentlerin görünüşünün değişmesi, üstelik bu çalışmadaki örnek gibi öznenin değişime şahit olamadığı durumlarda, öznelde yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir: "...Ely'le flört ederken sık sık uğradığımız bir lokantaya gittim tek başıma. Her şey eskisi gibiydi, kavak ağaçlarının altında masalar vardı, her taraf çiçek içindeydi, ama yine de sanki burası yıllar önce yok olmuş gibiydi" (51).

Kent çok çeşitli sınıf ve kişiliklere sahip milyonlarca insan tarafından algılanan bir nesne olmanın ötesinde aynı zamanda bireylere kendilerini "ev"lerinde dolayısıyla güvende hissettiren bir mekândır. "...San Fernando'ya gittim. Kasaba meydanı tıpkı aklımda kaldığı gibiydi. Gördüğüm her ağaç, duvardaki her taş beni çocukluğa götürdü, tekrar evimdeydim artık..." (120). Littin doğduğu kasabaya gittiğinde haftalardır içinde olan "yabancı" duygusundan ilk defa kurtularak kendini evinde hissetmektedir. Littin'in

emeğin ise görülmediğini belirtir: "Vitrinler, hep bir bolluğa işaret eder. Ama bu bolluğu mümkün kılan, onu vareden, onun için harcanan, o sırada tükenen yer almaz vitrinde. Vitrin, teşhir ettiği malın bir emek ürünü olduğunu gizler bakan kişiden. Nasıl piyasa farklı emek biçimlerini eşitler ve malları soyut bir değişim değerine indirirse, toplum vitrine dönüştüğünde de bütün yaşantılar, yitirilen fırsatlar ve sarf edilen emek bir imajdan ibaret kalır" (Gürbilek, 2001: 40).

bu histen kurtulmasının en büyük sebebi de kuşkusuz her şeyin eskisi gibi olmasıdır. Kasaba mekânının bozulmadan tıpkı çocukluğundaki gibi korunması Littin’in kente karşı tekrar olumlu duygular beslemesine zemin hazırlamıştır: “...1970 yılında Halkın Birliği’nin Allende için gösteriler düzenlediği ve benim de en güç yıllarımı geçirdiğim yerdin burası. Birer başyapıt olan filmleri burada izlemiştim. Buralar benimdi. Kim olduğumu açıklamak, adımlı haykırmak ve yurduma dönmenin hakkım olduğunu tüm dünyaya haykırmak istedim...” (34).

Littin olumlu anılarının bulunduğu mekânlarda vakit geçirirken buna benzer düşünceler sürekli aklından geçmektedir. Yurdu olarak benimsediği yerden kaçmak zorunda kalmak ve yine “ev”i olarak bildiği yere sahte bir pasaportla girmiş olmak onda büyük bir öfke yaratmaktadır.

Littin’in çocukluğunu geçirdiği evi, henüz neoliberal dönüşüme uğramamıştır ancak Mevlut örneğinde, durum farklıdır çünkü Mevlut’un çocukluğunun geçtiği ev aynı kalmakla birlikte, çevresi değişmiş, başka bir ifadeyle neoliberal dönüşüme uğramıştır:

Oysa çevre baştan aşağı değişmişti. Yarı kel çamurlu tepe üç dört katlı beton evlerle kaplanmıştı. 1969 yılında bazıları yeni açılan toprak yolların hepsi şimdi asfalttı. Çevredeki bazı eski gecekondular, üç dört katlı avukatlık, mimarlık ve muhasebe bürolarına dönüşmüştü. Bütün damların üzerlerine yerleştirilmiş çanak antenler ve reklamlar, Mevlut’un ortaokul yıllarında evde ders çalışırken başını kaldırmca pencereden gördüğü manzarayı tamamen değiştirmişti (429).

Kitabın ilerleyen kısmında, kentsel dönüşüm çerçevesinde, Mevlut evinin yıkılışını, daha açık ifadeyle anılarının yıkılışını şu şekilde anlatır: “Sıra kendi bir odalı evine gelince Mevlut’un kalbi kırıldı. Buldozerin tek bir kepçe vuruşuyla çocukluğu, yediği yemekler, çalıştığı dersler, kokladığı kokular, horuldayarak uyuyan babasının sesi, yüz binlerce hatıra, her şey bir anda parçalanıp yok olunca gözleri nemlendi” (446). Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere, yıkılan sadece beton bir ev değil, aynı zamanda, anılar; öznenin belleğidir.

Mevlut karakteri, Littin’den farklı olarak, sürgüne gitmemiş ve şehirde yaşamaya devam etmiştir. Mevlut, başlarda şehirde yapılan değişimle ilgili sevinç duyar zira kendisi için bir şeyler yapıldığını düşünür. Ancak, zaman geçtikçe ve dönüşümün boyutunu gördükçe duyguları olumsuz döner ve yıllardır içinde yaşadığı şehirdeki değişimler onda yabancılaşmaya neden olur:

Kırk üç yıldır İstanbul’daydı Mevlut. Bunun ilk otuz beş yılında, şehirde geçirdiği her yılın kendisini buraya daha çok bağladığını hissetmişti. Son yıllardaysa zaman geçtikçe İstanbul’a yabancılaştığını hissediyordu. Şehre durdurulmaz sel dalgaları gibi büyüyerek gelen milyonlarca yeni insan ve onların yeni evleri, yüksek binaları, alışveriş merkezleri yüzünden mi? (457).

Değişimin boyutu ve hızı, karakteri yaşadığı yere karşı yabancılaştırmıştır. Bu değişim öyle hızlı olmuş; öyle ki, Mevlut’un İstanbul’a ilk geldiği dönemde yapılan binalar bile yıkılmıştır: “Mevlut, 1969’da şehre geldiği sıralarda yapılan binaların, yalnız gecekonduların değil Taksim’deki Şişli’deki kırk küsur yıllık apartmanların da yıkıldığını görüyordu” (457). Bu değişim sonucu, şehre yabancılaşan Mevlut, kendisini artık İstanbul’a ait hissetmiyordu: “Tarlabaşı’ndaki evde yalnız olduğu kadar mahallede de yabancı gibi hissediyordu kendini. Yirmi dört yıldır yaşadığı bu sokakların yakında

başka bir ülkeye dönüşmesinin kaçınılmaz olduğunu görüyor ve geleceğin Tarlabası'sında yeri olmadığını biliyordu" (419). Mekândaki değişimin hızlı olduğu şartlar, özne değişime uyum sağlamadan, tekrar değişim oluyordu. Bu da, öznenin yabancılaşmasına yola açıyordu. Mevlut'un kendisine yabancılaştığı ve huzursuz hissettiği şehirde, huzur ve aidiyet duygusu hissettiği yerler ise, mezarlıklardır. Neoliberalizmin gadrine uğramayan ve kendisini muhafaza eden mezarlıklar, Mevlut için sığındığı bir limana dönüşür adeta.

Dolayısıyla gerek Littin gerekse Mevlut, baş döndürücü bu dönüşüm sonrasında, kendilerini artık "ev"lerinde "evsiz" hissediyorlardı. Değişim sonrası oluşan köksüzlük ve aidiyetsizlik her iki romanın da temel özelliklerdendir. Öyle ki, Littin, yıllar sonra nice uğraşlarla geçici olarak döndüğü ülkesinde "Bunun için mi geldim buraya" demektedir (30). Üstelik Littin politik bir kişilik olarak yıllarca sürgünde yaşayıp ülkesine geçici bir süreliğine dönünce yabancılaştığını ifade ederken, lümpen proleter kişilikteki Mevlut ise ülkesine yaşamaya devam ederken yabancılaştığını ifade etmektedir.

4.3. Yoksulluğun Mekânda Görünürleşmesi

Askeri yönetimin ülkede inşa ettiği tüm o görkemli yapılara rağmen halkın içinde boğuştuğu fakirlik gözle görülür boyuttadır her iki romanda da. Neoliberalizm, "vitrinleri" pırıl pırıl tutmakla birlikte, şehrin iç kısımlarına ilerledikçe yoksulluk kendini göstermektedir. Neoliberalizm sadece yapıları ve küçük bir azınlığı olumlu anlamda dönüştürürken, büyük kitleler eskisinden daha fakir hale gelmişlerdir. Kitapta da Littin'in ülkesinden gitmeden önceki ve gittikten sonraki yoksulluğun mekâna yansması şu sözlerle aktarılmaktadır:

[Parkta tanıştığı adam] Şili'de kişisel özgürlüklerin olmadığını, işsizliğin bir trajedi durumuna geldiğini açıkça anlattı bana. Bir ara işsiz müzisyenlerin, palyaçoların ve travestilerin olduğu grubu işaret etti; bunların sayısı gitgide artıyordu. "Şu insanlara bak," dedi. "Bir iş çıkar umuduyla günlerce bekliyorlar. Ülkemiz aç." ...Santiago'da eskiden beri çok sokak satıcıları vardı, ama bugüne kadar hiç böyle çok sayıda görmemiştim. Kentin merkezinde bunların uzun, sessiz sıralar halinde dizilip akla gelen her şeyi satmadıkları bir tek nokta bile yok. Sayıları öyle çok ki ve öyle çeşitliler ki, salt varlıklarını bile tüm toplumsal dramı açıkça ortaya koyuyor. Mesleğini uygulamasına artık izin verilmeyen bir doktorun yanı başında yoksul düşmüş bir mühendis dikiliyor; iyi günlerden kalma giysilerini elden çıkarmak isteyen düşes görünümlü kadın, çalıntı mallar sergileyen öksüz çocukların ve ev yapımı reçel satan ev kadınlarının yanında yer alıyor. Bir zamanların bu başarılı profesyonellerinin çoğu, onurları dışında her şeylerini yitirmiş durumdadır. Sergiledikleri mallarının gerisinde beklerken, hala eski işlerindeymişçesine giyinmeye devam ediyorlardı (47).

Neoliberalizm, olan yoksulların yanına yukarıdaki alıntıda belirtildiği üzere, yeni yoksullar da eklemektedir. Neoliberalizm öncesi, görece daha iyi ekonomik şartlara sahip olan doktor, mühendis gibi kişiler yeni ekonomi politikalarla artık yoksullaştırmıştır. İyi günlerden kalan kıyafetlerini, eşyalarını satarak yaşamlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar.

Şehrin görünen kısımları, görkemli, ıslıl ıslıl iken, iç kısımlara ilerledikçe vitrinler değişiyordu. Bunu Pamuk şu şekilde tasvir eder: "Donlarını, gömleklerini evden eve asıp mahalle sokaklarını büyük bir çamaşırhaneye çeviren bu yeni insanlar da Mevlut'a artık buralara ait olmadığını duyusunu veriyordu" (420). ıslıl ıslıl görkemli vitrinlerin

yerini “donlar, gömlekler” kısaca yoksulluk alır ara sokaklarda. Ayrıca, Marquez’in belirttiğine benzer şekilde Pamuk da, işsizlikten dolayı sokak satıcılarının arttığına altını çizmektedir: “Eskiden bu kadar çok satıcı arabası yoktu Tarlabası’nda” (420).

Belirtilmesi gereken önemli bir nokta Marquez, yoksulluğun neoliberalizmin eseri olduğunu eserinde doğrudan söyler: “...açlığın pençesindeki kitleler, halk pazarlarından Mapocho’ya [nehir] atılan artıkları kapmak için köpekler ve akbabalarla savaşıyordu. Bu trajedi, Chicago Okulu’nun temsilcisi iktisatçıların yol göstermesiyle askeri cuntanın gerçekleştirdiği ‘Şili Mucizesi’nin öteki yüzüdür” (62). Bu alıntıyla Marquez, Şili’deki yoksulluğun müsebbibi olarak, neoliberalizmi uygulayan teknokratları; Chicago Okulu temsilcilerini gösterir.

Yoksulluğun bir diğer boyutu, kimi insanları illegal işlere itmesidir. Bu durumu, Pamuk şu şekilde tasvir eder: “Mevlut o mahallelere bu yeni ve yoksul insanlar hiç boza almadığı için az gidiyordu artık. Daha sonra esrar, hap ve uyuşturucu satanlar, tiner koklayan yersiz, evsiz çocuklar da bu sokaklara dadandığı için de oralardan uzaklaştı” (253-254). Yoksulluk, Mevlut’un yıllardır yaşadığı Tarlabası’nı da değiştirmiştir: “‘Artık bu mahalleye silahsız girilmez,’ dedi Ferhat. ‘Uyuşturucular, orospular, dönmeler, her türlü çete... Sana ve kızlara başka bir yerde ev bakalım..’” (357). Dolayısıyla, neoliberalizmin yarattığı dönüşüm, insanları yoksullaştırmış; bu yoksullaşma onların illegal işlere girmesinin gerekçelerinden biri olmuştur. Netice itibarıyla de, yıllardır yaşanan yerlerde neoliberal dönüşümle beraber, güvenlik açığı meydana gelmiştir. Bu dönüşüm, Marquez’in belirttiği üzere, eskiden de fahişelik yapan insanları dahi dönüştürmüştür: “...Solgun benizli fahişeler bile eskiden olduğundan daha yoksul ve kederli görünüyorlardı...” (31).

4.4. Yeni Kuşak

Littin ülkesine 12 yıl sonra dönmüştür. 12 yıl içinde ülkede değişen tek şeyin kent ve ekonomik düzen olmadığını aynı zamanda bu değişikliklere paralel şekilde yeni kuşağın hayat alışkanlıklarının da değiştiğini gözlemlemiştir.

...Yeni bir bölgede yürüdüm. Diktatörlük yönetiminin sunduğu hoşluklardan biriydi bu sokak; ne var ki insanı dinlenmeye ve sohbe çağıran banklara, pırl pırl ışıklara ve bakımlı çiçeklere karşın alttan alta acımasız bir gerçek kendini belli ediyordu. İnsanlar, diktatörlüğün her yerine uzanan kulaklarının duymayacağı kadar alçak sesle konuşuyorlardı... (33).

Yeni kuşağın yaşadığı dönüşümleri belleğine ihanet olarak algılayan Littin, yeni kuşak ile kendi kuşağın alışkanlıklarını karşılaştırarak Şili’nin artık kendi ülkesi olmadığı düşünmektedir: “...Sokaklarda sevgililer gördüm. Benim bildiğim Santiago’da duygular böyle açığa vurulmazdı. Şimdi karşımda gördüğüm manzaraya Paris’te bile artık hiç rastlanmıyordu” (63). Tüm bunlar Littin’de kendi kuşağının dönemi bittiğini ve kentin yeni kuşağın eline geçtiği algısı oluşturmuştur: “Kent, benden sonraki kuşağın eline geçmişti artık...” (64).

Pamuk’ta da, Mevlut yeni nesil ve onların yeni alışkanlıklarını farklı buluyor ve kendisini onlardan biri olarak görmüyordu:

Eski binalarda yaşayan insanlar sanki şehirde onlara verilen sürelerini doldurmuşlardı. Yaptıkları binalarla birlikte o eski insanlar gözden kaybolurken, yerlerine yapılan daha yüksek, daha korkutucu, daha beton binalara yeni insanlar yerleşiyordu. Mevlut otuz

kırk katlı bu yeni binalara baktıkça bu yeni insanlardan biri olmadığını hissediyordu (457-457).

Yaşanan dönüşümle ortaya çıkan yeni mekânın yeni insanları vardır. Bu “yeni” insanların da yeni özellikleri söz konusudur artık. Marquez gibi, Pamuk da, yeni insanların farklı davranışları olduğunu ve onların “kendileri” gibi olmadığını vurgulamaktadır. Pamuk, “yeni insanların” hareketlerini samimi olmamakla ve televizyonda gördüklerini taklit etmekle itham etmektedir:

Mevlut şehirde kısa süre içerisinde çim taklidi plastik halı kaplı ve geceleri aydınlatılan sahaların neden bütün boş arsaları, araba park yerlerini, sahipsiz arazileri yutarak her yere hızla yayıldığını anladı: Herkes biraz kendini zorlayarak gülüyordu ama yetişkinlerin mahalle futbolu çok eğlenceliydi. Seyirciler en çok televizyondaki futbol maçlarını taklit ederken mutlu oluyordu. Kalabalık sürekli hakeme “At, at,” diye bağırarak oyuncularını televizyondaki gibi cezalandırmasını ya da penaltı vermesini istiyordu. Gol olunca herkes televizyondaki gibi çığlıklar atarak bağırıyor, öpüşüyor, gol atan oyuncular uzun uzun kucaklaşıyor, seyirciler sürekli slogan atıyor ve arada bir kalabalığın bir kısmı “Buraya, buraya...” diye bağırarak sevdikleri bir oyuncuyu tribünlere doğru çağırıyordu (422).

Her iki yazar da, yaşanan dönüşümle birlikte, kuşaklar arası kopuş yaşandığına dikkat çekmektedir. Bu dönüşüm, kuşaklar arasındaki ortak bağı ortadan kaldırmış, farklı özelliklerde, birbirini anlamayan ve birbirine yabancı iki kuşak doğurmuştur.

4.5. Baskı

Neoliberalizmin, yapısal olarak belli bir elit kesimin lehine, çoğunluğun ise aleyhine olduğu yukarıda belirtilmiştir. Kendisini alternatifsiz kılmak için, devletin aygıtlarıyla baskı yapmaktan çekinmemektedir. Bu iki romanda da, askeri rejimlerin muhalefete baskı yaptığını görmekteyiz. *Şili’de Gizlice* kitabı, baskılar sonrası ülkesinden kaçan ve belgesel çekmek için ülkesine gizlice giren Littin’i anlatmasından dolayı, baskının doğrudan kanıtıdır. Littin, Pinochet yönetimi sırasında ülkeden kaçmak zorunda kalmış, sonrasında Littin’in adı 1983 yılında Şili hükümetinin yayınladığı ülkeye dönmeleri kesinlikle yasaklanmış beş bin sürgünün adının bulunduğu listede yer almıştır. Ayrıca, Littin 1985 yılında Şili’ye gizlice girmeye çalışırken, ülkede yeniden olağanüstü hal ilan edilmiştir. Sebebi de, neoliberalizmdir:

Chicago Okulu’nun, hükümetin çağrısı üzerine serbest piyasa ekonomisinde yaptığı çalışmalar Şili’de büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bunu izleyen dönemde ekonomik alanda ortaya çıkan önemli sıkıntılar çok sayıda ve değişik direniş gruplarının ilk kez sıkı bir işbirliği içinde birleşmesine yol açmıştı burjuvazinin en ilerici sektörleri bile yasal ya da yasadışı muhalif güçlerin uyguladığı bir günlük genel greve katılmıştı. Gücünün ve karalılığın gösterimini anlamına gelen bu hareket Pinochet’i çileden çıkarmış, sonunda da sıkıyönetim ilan etmesine neden olmuştu (s. 23).

Yukarıdaki alıntıda da anlaşılacağı üzere neoliberalizm politikaları, sermaye sınıfının lehine olmasına rağmen, Şili’de ortaya çıkan sıkıntılar, onları bile hükümete karşı direnişe itmiştir. Bunun üzerine Pinochet iktidarı, sermaye sınıfına dahi baskı yapmaktan çekinmemiş ve olağanüstü hal ilan etmiştir. Marquez’in romanında, şehrin meydanında silahlarını kuşanmış polisler tasviriyle de gündelik yaşamda baskı kendini hissettirmektedir.

Türkiye örneğinde ise, 12 Eylül Darbesi olduğunda, Mevlut askerlik görevini yapmaktadır. Bir asker olarak, ordunun ülke üzerinde nasıl baskı kurduğunu romanda detaylı bir şekilde anlatmaktadır:

Akşam Turgut Paşa bütün garnizonu topladı, çıkar ve oy düşkünün gafil siyasetçilerin ülkeyi uçurumun eşiğine getirdiğini ama kötü günlerin sona erdiğini, ülkenin tek ve gerçek sahibi Silahlı Kuvvetler’in Türkiye’nin batmasına izin vermeyeceğini, bütün teröristlerin ve bölücü siyasetçilerin cezalandırılacağını söyledi. Bayraktan, ona rengini veren şehitlerin kanından ve Atatürk’ten uzun uzun söz etti (162).

Darbe şartlarında, asker işbaşında ve güç onlardadır. Askerin istediği gibi, baskı yapabilecek şartlar oluşmuştur. Romanda askeri yönetimin insanlar üzerinde çok kolay baskı kurabildiği ve muhalif insanlar hakkında rahatlıkla dava açabildiği şu şekilde anlatmaktadır:

Belediye başkanı ve bölgenin sıkıyönetim ve garnizon komutanı olarak Paşa’nın önemli bir işi yolsuzluklar ve rüşvet ihbar mektuplarını biraz soruşturduktan sonra şüphelileri askeri savcıya devretmekti. Savcı da Paşa gibi “Suçsuzlarsa beraat ederler!” mantığıyla hareket ettiği için kolaylıkla dava açar, dava açtıklarının hepsini de hemen içeri alarak gözdağı verirdi (162).

Paşa “kolaylıkla” şüpheliler hakkında işlem başlatmakta, askeri savcı ise, “kolaylıkla dava” açmakta ve bu şekilde, baskı kurulmaktaydı. Tabii, bu “kolaylıkla dava” açma veya şüpheliler hakkında işlem başlatma herkesi kapsamıyor; zengin kesim dışarıda tutuluyordu:

Askerler yolsuzluk yapan zenginleri çok fazla hırpalamazlardı. Siyasi suçluları, çoğu zaman “terörist” denen komünistleri ise cezalandırmak için falakaya yatırılırdı. Polisin baskın yaptığı gecekondu evlerinden aldığı gençlerin sorguda işkenceden geçerken çıkardığı çığlıklar, rüzgâr o yandan esiyorsa garnizondan işitilir, orduvine doğru sessizce yürüyen Mevlut suçlulukla yere bakardı (162).

Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere, zengin kesim baskılardan azade iken, işgücü kesimi ise, baskıların gerçek hedefi olmaktadır. Ayrıca, “terörist” olarak kodlanan neoliberal sistem karşıtı olan komünistlere işkence edildiği de bu alıntıyla ortaya konmaktadır.

5. SONUÇ

Neoliberal politikalar, Türkiye ve Şili örneğinde, büyük dönüşüm getirmiştir. Bu dönüşüm, sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamış, aynı zamanda siyasal ve sosyal alanları da dönüştürmüştür. Neoliberalizmin “yaratıcı yıkım” özelliği, kurumsal çerçevelerin ve iktidarların yanı sıra, iş bölümlerini, sosyal ilişkileri, yaşam biçimlerini, düşünce şekillerini, kültürel ve en derin alışkanlıkları da dönüştürmüştür. Tüm bu değişiklikler de dolaylı olarak kentsel mekânı ve özneyi değiştirmiştir.

Her iki kitapta da sıradan insanların öyküsü büyük anlatılar yerine gündelik yaşam içinde verilmiştir. Romanlarda böyle bir kurgunun izlenmesi, neoliberal politikaların kenti dönüştürmesini/değiştirmesini öznenin belleğindeki etkileri açısından takip edilebilir kılmıştır.

Neoliberalizm, Türkiye ve Şili örneklerinde “şok terapi” şeklinde uygulanmış, bu durum öznenin belleğini silme eğiliminde olmuştur. Neoliberalizmle yaşanan büyük dönüşüm, *Kafamda Bir Tuhaflık* ve *Şili’de Gizlice* romanlarının kahramanları ele

alındığında; onlarda köksüzlük ve aidiyetsizlik yaratmıştır. Kentsel mekânlardaki radikal değişim, karakterlerin yabancılaşma yaşamalarına neden olmuştur. Üstelik bu durum, farklı siyasi, sosyal ve ekonomik özellikteki iki farklı coğrafyada, sürgüne giden politik ve ülkesinde yaşamaya devam eden apolitik iki kişide de aynı sonucu doğurmuştur. Öyle ki, Littin’de “bunun için mi geldim buraya” duygusu oluşturmuştur. Mevlut’un kafasındaki “tuhaflığın gerekçelerinden birinin de, bu yabancılaşma olduğu iddia edilebilir. Ayrıca, yaşanan bu şok değişim, nesiller arasındaki ortak bağı koparmış, birbirinden farklı iki farklı neslin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yeni kuşak, “vitrinde yaşayan” ve birbirini taklit eden özentilerdir her iki yazara göre. Sonuç olarak, bu iki roman örneğinde, neoliberalizmin mekânda ve özünde yarattığı dönüşüm, sürgüne giden Littin’in belirttiği üzere, “geride kalanların da sürgünde” sayıldığı şartları meydana getirmiştir.

Kaynakça

- Allende, I. (2016), **Ruhlar Evi**, Çev. N. Yeğınobalı, Çev.), Can Yayınları, İstanbul.
- Bali, R. N. (2002), **Tarz-ı Hayattan Life Style’ a Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Bolaño, R. (2008), **Uzak Yıldız**, Çev.Z. Yanıkkaya, Metis Yayınları, İstanbul.
- Boratay, K. (2005), **Türkiye İktisat Tarihi – 1908-2002**, İmge Kitabevi, 9. Baskı, Ankara.
- Brown, W. (2006), "American Nightmare – Neoliberalism, Neoconservatism and De-democratization". **Political Theory**, Cilt 6, Sayı:34, ss. 690-714.
- Connerton, P. (1999), **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, Çev. A. Şenel, Ayrıntı Yayıncılık, İstanbul.
- Çavuş, R. (2002), "Edebiyat İncelemelerinde Tarihe Yeni Bir Dönüş", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülte Dergisi**, Cilt: 42, Sayı: 1-2, ss. 121-133.
- Çığ, E.C. ve Çığ, Ü. (2017), "Neoliberal Belleğin İnsası: Senin Bütün Hikayen", Editör: Tahire Erman ve Serpil Özaloğlu, **Bir Varmış Bir Yokmuş**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 229-241.
- Devecioğlu, A. (2013), **Kuş Diline Öyküden**, Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Dolanay, S. S. (2009), “Schumpeter Sisteminde Yenilikler, Ekonomik Gelişme ve Devresel Hareketler”, **International Journal of Economic and Administrative Studies**, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 171-189.
- Eroğlu, M. (2005), **Yüz: 1981**, Agora Kitaplığı, 1. Baskı, İstanbul.
- Ersoy, M. (2001), "Sanayisizleştirme Süreci ve Kentler", **Praksis**, Sayı: 20, ss. 32-52.
- Göle, N. (2011), **Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine**, Metis Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Güngör, B. (2015), "Öteki İstanbul’un Anlatısı: Kafamda Bir Tuhaflık Adlı Romanın Yapısalcı Metodoloji Işığında Çözümlemesi", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: 25, Sayı: 1, ss. 119-141.
- Gürbilek, N. (2001), **Vitrinde Yaşamak -1980’lerin Kültürel İklimi-**, Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

- Gürsoy, M. (04.02.2015), "Kafamda Bir Tuhafılık: Peki ama nedir bu tuhafılık?", <http://t24.com.tr/k24/yazi/kafamda-bir-tuhaflik-pek-ama-nedir-bu-tuhaflik,24> (Erişim Tarihi: 04.03.2018).
- Harvey, D. (2006), "Neo-liberalism as Creative Destruction", **Geogr. Ann.**, Cilt: 2, Sayı: 88 B, ss. 145-158.
- Harvey, D. (2015), **Neoliberalizmin Kısa Tarihi.**, Çev. A. Onacak, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Klein, N. (2007), **Shock Doctrine**, Metropolitan Books, 1. Baskı, New York.
- Kozanoğlu, H., Gür, N. ve Özden, B. A. (2015), **Neoliberalizmin gerçek 100'ü**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Liu, A. (1989), "The Power of Formalism: The New Historicism", **The John Hopkins University Press**, Cilt: 56, Sayı: 4, ss. 721-771.
- Mai, U. (2013), "Doğu Almanya Kentlerinde Kültür Şoku ve Kimlik Bunalımı", Editör: A. Öncü ve P. Weyland, **Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 107-117.
- Nora, P. (2006), **Hafıza Mekânları**, Çev. M. E. Özcan, Dost Yayınevi, Ankara.
- Ozan, E. D. (2012), **Gülme Sırası Bizde - 12 Eylül'e Giderken Sermaye Sınıfı Kriz ve Devlet**, Metis Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Öncü, A. ve Weyland P. (2013), **Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Önkal, G. (2017), "Dönüşen Kentlilik, "Butik Kimlik"ler ve Kültürel Bellek Yitimi", Editör: Tahire Erman ve Serpil Özaloğlu, **Bir Varmış Bir Yokmuş**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 225-229.
- Özmen, A. ve Çetin, B.C. (2017), "Bellek ve Mekânın Dönüşümü: Tarlabası", Editör: Tahire Erman ve Serpil Özaloğlu, **Bir Varmış Bir Yokmuş**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 103-109.
- Pamuk, O. (2014), **Kafamda Bir Tuhafılık**, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Pamuk, Ş. (2014), **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Parmaksız, P.M. (2012), **Neye Yarar Hatıralar? Bellek ve Siyaset Çalışmaları**, Phoenix, 1. Baskı, Ankara.
- Polanyi, K. (2010), **Büyük Dönüşüm - Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, Çev. A. Buğra, çev., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ricoeur, P. (2012), **Hafıza, Tarih, Unutuş**, Çev. M. Emin Özcan, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Sarıkaya, O. (2016), "'Kafamda Bir Tuhafılık" Romanında Mekânın Sosyolojik İşlevi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Sayı: 52, ss. 79-96.
- Seçilmiş, E. (2017), "Neoliberal Deneylerin Sosyo-Ekonomik Maliyetleri: Bir İlk Örnek Olarak Şili", **İktisat ve Toplum Dergisi**, Sayı: 81, ss. 23-29.
- Stendhal, H. B. (2000), **Kırmızı ve Kara**, Çev. N. Ataç, Can Yayınları, İstanbul.

Topal, A. (2007), "Türkiye'den Latin Amerika'ya Bakmak: Tarihsel Arka Plan", Editör: A. Topal, **Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol**, Yordam, İstanbul, ss. 21-46.

Topal, A. (2009), "Uusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Anti-Emperyalizm: Latin Amerika Deneyimi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 41, ss. 113-138.

Türkeş, A. Ö. (04.01.2015), "Şehrin Yitik Sesleri", <http://kitap.radikal.com.tr/makale/haber/sehrin-yitik-sesleri-412874>, (Erişim Tarihi: 03.03.2018).

Yaprak, T., Kıymaz, M. S. ve Sermisakçı, E. (2015), "Postmodernizm, Orhan Pamuk'un Postmodern Romanları ve Kafamda Bir Tuhaflik", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 10, ss. 651-685.

Vural, N.B. (2017), "78 Kuşağı Romanlarında Kolektif Bellek", Editör: Tahire Erman ve Serpil Özaloğlu, **Bir Varmış Bir Yokmuş**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 279-293.

